

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิต

ความเชื่อเรื่องสัตว์ในพิธีกรรมพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา

Beliefs on sacrificed animals in folk rituals, Changwat Phayao

เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์*

Premvit Vivattanaseth*

(Received : May 11, 2021 / Revised : June 21, 2020 / Accepted : June 29, 2020)

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์ที่ใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีในพิธีกรรมพื้นบ้านกับความเชื่อของกลุ่มชนในจังหวัดพะเยา ซึ่งได้มุ่งวิเคราะห์สาเหตุของการนำสัตว์แต่ละชนิดมาเป็นเครื่องประกอบพิธีในพิธีกรรมต่าง ๆ โดยดำเนินการวิจัยด้วยวิธีการทางคติชนวิทยา แล้วนำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า สัตว์ที่นำมาเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมพื้นบ้านในจังหวัดพะเยามี 2 ลักษณะคือ สัตว์ตัวจริงและสัตว์ที่เป็นภาพแทน โดยสัตว์ดังกล่าวจะมีหน้าที่ 2 ประการคือ เป็นเครื่องบูชาสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ และเป็นตัวแสดงประกอบเรื่องราวในพิธีกรรม ซึ่งสาเหตุที่นำสัตว์ดังกล่าวมาเป็นเครื่องประกอบพิธีนั้น ล้วนเป็นระบบความคิดและความเชื่อของกลุ่มชนที่เป็นเจ้าของพิธีกรรมที่มีต่อสัตว์ชนิดต่าง ๆ อันได้แก่

1. สัตว์ที่นำมาเป็นเครื่องประกอบพิธี ล้วนเป็นสัตว์ที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้เพื่อการบริโภคและใช้ในกิจกรรมของครอบครัว
2. การบูชาสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติด้วยสัตว์ที่พิธีกรรมกำหนด เป็นวิถีปฏิบัติที่บรรพบุรุษได้กระทำมาแล้วและต่างได้รับผลตามที่มุ่งหวัง
3. สิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติสถิตอยู่ในอีกโลกหนึ่งที่มีลักษณะเป็นโลกที่คู่ขนานและมีสภาพแวดล้อมคล้ายกับโลกมนุษย์ อาหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหารประเภทเนื้อสัตว์ที่สิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติบริโภคจึงไม่แตกต่างจากอาหารของมนุษย์
4. การบูชาสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติด้วยสัตว์ที่มีภูมิหลังที่ดี มีสัญญาณทางความหมายหรือมีคุณสมบัติที่เป็นคุณ จะทำให้ผู้บูชาได้รับผลตอบแทนที่ดีและสมหวังในสิ่งที่ปรารถนา
5. สัตว์บางชนิดที่เป็นเครื่องประกอบพิธีทำหน้าที่เสมือนองค์ประกอบของเนื้อหาพิธีกรรมที่ช่วยให้ผู้เข้าร่วมพิธีเข้าใจเนื้อหาของพิธีกรรมได้ดียิ่งขึ้น กับทั้งสะท้อนสัญญาณบางประการที่พิธีกรรมนั้นต้องการจะสื่อให้ทราบ

คำสำคัญ : ความเชื่อ, สัตว์ในพิธีกรรม, พิธีกรรมพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา

*สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

* School of Liberal Arts, University of Phayao

*Corresponding author e-mail:

Abstract

The study aims to explore belief and reasons of Phayao folks in using animals in their ritual performance. Folklore study is applied in the study. The data are collected by observing all local rituals that are related to some kinds of animals and have been handed down from generation to generation. Information from local scholars is also collected. Data analysis is done by qualitative method.

The results show that the animals that are used in folk rites are both realistic ones and replica ones created from some material. The functions of those animals are to satisfy some supernatural beings and to narrate the story of those rituals via those animals. The reasons in using those animals in the rituals are as followings:

1. The concept of animal both the real ones and the replica ones in the local rituals are from their animals which are used in their farms or as local people 's food.
2. The animals are considered as the satisfying animals for supernatural beings resulting in success in their lives.
3. People believe the world of supernatural beings and human is similar. They also have meal like human beings, therefore; meat of animals is also needed in supernatural worlds.
4. Using the qualified animals from the appropriate background and the favorite animals that are able to satisfy those supernatural being will bring back good results for sure.
5. Some kinds of animals in the local rituals also support the audience's understanding about the core background of the rituals as well as imply some signs hidden behind the scenario of the rites.

Keywords: Beliefs, sacrificed animals, folk rituals Changwat Phayao

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

พิธีกรรมเป็นประติมากรรมทางความเชื่อของกลุ่มชนที่มีพื้นฐานความคิดเดียวกัน โดยในยุคบรรพกาลอันเป็นช่วงสมัยที่มนุษย์ยังขาดการศึกษา หากแต่ดำรงชีวิตอยู่โดยการแสวงหาและการค้นพบความรู้จากประสบการณ์ที่เกิดจากการลองผิดลองถูกแล้วจดจำผลที่เกิดขึ้นมาใช้ในชีวิตประจำวัน ในขณะที่เดียวกัน เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน ก็เป็นความรู้อย่างหนึ่งที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งไม่สามารถมองเห็นหรือสัมผัสได้ เป็นผู้บันดาลให้เกิดขึ้น และยังเข้าใจกันว่าเป็นสิ่งที่มีความอำนาจเหนือมนุษย์ที่จะบันดาลความสุขสวัสดิ์ ความสมหวังแก่มนุษย์ ในขณะที่เดียวกัน หากทำให้สิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติไม่พอใจ ก็อาจบันดาลให้เกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยหรือความไม่สงบสุขแก่บุคคลหรือชุมชนได้ ด้วยเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งดีและร้ายที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุที่แน่ชัด จึงเชื่อว่าเป็นการกระทำของสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกยำเกรงและเกรงกลัว ในขณะที่เดียวกันก็แสดงความเคารพนับถือในสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติดังกล่าวด้วยการแสดงออกมาในรูปของพิธีกรรม ทั้งนี้ ก็เพื่อให้สิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นอำนวยประโยชน์ให้แก่ตนเองและชุมชน ด้วยเชื่อว่าเมื่อกระทำแล้ว จะทำให้สิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเกิดความพึงพอใจ และจะปกป้องเหตุร้ายและสิ่งที่เป็นอัปมงคลทั้งหลายไม่ให้นำมาเบียดเบียนแก่ตน ดังปรากฏในพิธีกรรมที่ชาวบ้านส่วนใหญ่จัดขึ้นทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชนเป็นประจำ เช่น พิธีไหว้ผีบรรพบุรุษ (ผีเรือน) ไหว้ผีบ้าน (เสือบ้าน) การบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน ฯลฯ ซึ่งพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ได้มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องจนถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวไทยและกลายเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มชนไปในที่สุด

พิธีกรรมนับเป็นกิจกรรมสำคัญอย่างหนึ่งของกลุ่มชนที่มีพื้นฐานความเชื่อเดียวกันได้ร่วมกันจัดขึ้นเพื่อตอบสนองการยอมรับและความศรัทธาของกลุ่มชนที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การที่พิธีกรรมจะมีพลังอำนาจต่อการยอมรับและความศรัทธาของกลุ่มชนได้มากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมที่แต่ละคนได้สัมผัส ซึ่งจะประกอบด้วยปัจจัยหลายประการ อาทิ ผู้ประกอบพิธี วัน เวลาและสถานประกอบพิธี บรรยากาศในขณะที่ประกอบพิธี ผู้เข้าร่วมพิธี และสิ่งสำคัญที่เป็นเสมือนสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมคือ เครื่องประกอบพิธี ที่จะมืบทบาทในการสื่อความในพิธีกรรม ซึ่งพิธีกรรมแต่ละพิธีจะมีเครื่องประกอบพิธีที่แตกต่างกันตามความหมาย จุดประสงค์ หรือสัญญาณที่ต้องการจะสื่อเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์หรือความเป็นเอกลักษณ์ของพิธีกรรมนั้น ๆ เช่น การบูชาพระราหู ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้เกิดโชคลาภและความสำเร็จจะต้องบูชาด้วยเครื่องดื่มและอาหารสีดำที่สุกแล้ว 8 อย่าง เช่น ไก่ดำ เฉาก๊วย ข้าวเหนียวดำ ไข่เยี่ยวม้า กาแฟดำ ฯลฯ โดยทำพิธี ณ ลานกลางแจ้งในคืนวันพุธ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม พิธีกรรมที่จัดขึ้นในภูมิภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พิธีกรรมที่จัดขึ้นในล้านนา อันเป็นดินแดนที่มีความเจริญรุ่งเรืองในด้านวัฒนธรรมประเพณีมาแต่อดีต จะมีอุปกรณ์ประกอบพิธีที่หลากหลายที่นอกจากจะแสดงถึงความยิ่งใหญ่อลังการของพิธีกรรมที่จัดขึ้นแล้ว ยังเชื่อมโยงไปถึงความเชื่อของกลุ่มชนเจ้าของพิธีอีกด้วย ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าพิธีกรรมส่วนใหญ่ของ

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิต

ชาวล้านนาจะมีสัตว์ประเภทต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสัตว์ในจินตนาการและสัตว์ในบริบททางสังคมมาเป็นอุปกรณ์ประกอบพิธี อีกทั้ง สันน ธรรมธิ (2554, คำนำ) นักวิชาการทางด้านล้านนาศึกษา ได้ให้แง่คิดว่า เรื่องราวของสัตว์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชาวล้านนาในลักษณะต่าง ๆ นั้น มิใช่เป็นแค่เรื่องของสัตว์ธรรมดา แต่เรื่องราวเกี่ยวกับสัตว์ล้วนมีความหลากหลายมิติ ทั้งมิติด้านความเชื่อ มิติทางวัฒนธรรมและบริบททางสังคมแฝงอยู่ อันแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาอันหลักแหลมเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ด้วยความเชื่อภายใต้บริบทของสังคมและกาลเวลาที่จะสะท้อนแง่คิดและมุมมองอันแยกคางของชาวล้านนาจึงเป็นประเด็นที่น่าศึกษาว่าเพราะเหตุใดชาวล้านนาและกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในล้านนาจึงต้องนำสัตว์ประเภทต่าง ๆ มาเป็นส่วนสำคัญในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาระบบความคิดทางความเชื่อของกลุ่มชนที่มีต่อสัตว์ชนิดต่าง ๆ ที่ปรากฏในพิธีกรรม โดยเลือกศึกษาที่จังหวัดพะเยา อันเป็นแหล่งอารยธรรมดั้งเดิมที่รู้จักกันในนาม “ภูกามยาว” ซึ่งเชื่อว่ากลุ่มชนในจังหวัดพะเยายังคงมีระบบคิดในเรื่องที่เกี่ยวกับพิธีกรรมที่สืบทอดต่อกันมา โดยผลการวิจัยครั้งนี้ นอกจากจะทำให้ทราบถึงระบบคิดของกลุ่มชนในจังหวัดพะเยาในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์ชนิดต่าง ๆ ที่ปรากฏในพิธีกรรมแล้ว ยังเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในระบบความเชื่อของกลุ่มชน อันจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างชาวจังหวัดพะเยากับกลุ่มชนอื่นให้แนบแน่นสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์ในพิธีกรรมกับความเชื่อของกลุ่มชนในจังหวัดพะเยา

ขอบเขตของการวิจัย

1. พิธีกรรมพื้นบ้านที่นำมาศึกษา เป็นพิธีกรรมที่มีสัตว์หรือภาพแทนสัตว์เป็นเครื่องประกอบพิธีและได้รับการยอมรับจากกลุ่มชนในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดพะเยาที่เป็นเจ้าของพิธีกรรมว่า เป็นพิธีกรรมที่มีความโดดเด่นและได้จัดอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

2. ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยดำเนินการเป็นระยะ ๆ ในระหว่างเดือนพฤษภาคม - ธันวาคม 2563

นิยามศัพท์เฉพาะ

ความเชื่อ หมายถึง พื้นฐานและระบบความคิดของกลุ่มชนในจังหวัดพะเยาที่ยอมรับนับถือในพิธีกรรมพื้นบ้านจนเกิดเป็นความศรัทธา ซึ่งนอกจากจะมีผลต่อพฤติกรรมการแสดงออกของคนในกลุ่มชนที่มีความศรัทธาในสิ่งนั้น ๆ แล้ว ยังเป็นเหตุผลของการนำสัตว์แต่ละชนิดมาใช้ในพิธีกรรมพื้นบ้านจังหวัดพะเยาด้วย

สัตว์ในพิธีกรรม หมายถึง สิ่งมีชีวิตที่มีโชคนและพันธุ์ไม้ ซึ่งหมายรวมทั้งภาพแทนสัตว์ในรูปลักษณะต่าง ๆ ที่ผู้จัดพิธีกรรมพื้นบ้านได้จำลองขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของสัตว์ อันเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องประกอบพิธีที่กลุ่มชนในจังหวัดพะเยาจัดขึ้น

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการวิจัยด้วยวิธีการทางคติชนวิทยา ตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยา ความเชื่อและพิธีกรรม และการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านในมิติทางคติชนวิทยา

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 สืบหาแหล่งข้อมูลเบื้องต้น โดยตรวจสอบกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและประเพณี

2.2 สืบหาพิธีกรรมที่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มชนในจังหวัดพะเยาที่เป็นเจ้าของพิธีกรรมว่าเป็นพิธีกรรมของกลุ่มชนที่มีความโดดเด่นและมีการจัดพิธีอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

2.3 สืบหาและคัดเลือกบุคคลที่จะเป็นวิทยากรผู้ให้ข้อมูลพิธีกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มชนในจังหวัดพะเยา โดยกำหนดคุณสมบัติไว้ดังนี้

2.3.1 มีอายุไม่น้อยกว่า 50 ปี และเป็นชาวจังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นเจ้าของพิธีกรรมนั้น ๆ โดยกำเนิด

2.3.2 เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้มีความรู้อย่างแท้จริงเกี่ยวกับพิธีกรรมของกลุ่มชน

2.3.3 มีความพร้อมและเต็มใจที่จะให้ข้อมูลเพื่อการวิจัยครั้งนี้

จากการสืบหาและตรวจสอบบุคคลในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดพะเยา ปรากฏว่ามีบุคคลที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดและได้รับเลือกเป็นวิทยากรเพื่อให้ข้อมูลพิธีกรรมในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 11 คน

2.4 เมื่อได้วิทยากรที่แท้จริงแล้ว ผู้วิจัยเข้าสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant observation) พร้อมทั้งเก็บรวบรวมข้อมูลพิธีกรรมต่าง ๆ จากวิทยากรด้วยวิธีการทางคติชนวิทยา (Folklore) ว่าด้วยวิธีการวิจัยวัฒนธรรมพื้นบ้านเชิงธรรมชาตินิยม (Naturalistic research) โดยในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น จะมีการบันทึกเสียง ภาพ และจดบันทึกสิ่งอื่น ๆ ที่บันทึกไม่ได้ด้วยเสียงและภาพ ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ปรากฏการณ์ของพิธีกรรมแห่งชีวิตอันแท้จริงที่สุด

3. การจัดกระทำข้อมูล

3.1 ถ่ายเสียงจากแถบบันทึกเสียงเป็นลายลักษณ์อักษรแบบคำต่อคำ โดยให้มีสำเนียงใกล้เคียงกับเสียงจริงของวิทยากรมากที่สุด

3.2 บันทึกถ้อยคำที่เป็นภาษาเดิมของวิทยากรเป็นภาษาไทยกลาง เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์และเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจโดยทั่วไป

3.3 ตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากวิทยากร

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิต

วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์จริงหรือภาพแทนสัตว์ในพิธีกรรมกับความเชื่อของกลุ่มชนในจังหวัดพะเยา โดยวิเคราะห์ถึงสาเหตุสำคัญที่นำสัตว์จริงหรือภาพแทนสัตว์แต่ละชนิดมาเป็นเครื่องประกอบพิธีในพิธีกรรมแต่ละประเภท

5. การสรุปและอภิปรายผล

6. การเสนอผลการวิจัย

เสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิเคราะห์

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกพิธีกรรมที่มีสัตว์จริงหรือภาพแทนสัตว์เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องประกอบพิธี และได้รับการยอมรับจากกลุ่มชนในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดพะเยาที่เป็นเจ้าของพิธีว่ามีความโดดเด่นและมีการจัดอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 6 พิธี อันได้แก่ พิธีสู่ขวัญ (อำเภอเชียงคำ, อำเภอเชียงม่วน) พิธีส่งเคราะห์ (อำเภอภูซาง) พิธีพ่อนมดผีเม็ง (อำเภอจุน) พิธีแห่ช้างเผือก (อำเภอเมืองพะเยา) พิธีเทศน์ธรรมมังจรรยา (อำเภอแม่ใจ) พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อล้านช้าง หรือพิธีดำหัวผีหอ (อำเภอดอกคำใต้)

จากการศึกษาพิธีกรรมพื้นบ้านที่สำคัญและโดดเด่นของชาวบ้านในจังหวัดพะเยา พบว่า ในการประกอบพิธีกรรมพื้นบ้านดังกล่าว จะมีทั้งสัตว์จริงและภาพแทนสัตว์ที่จำลองขึ้นโดยใช้วัสดุในพื้นที่ อันได้แก่ ไก่ หมู ช้าง ช้างเผือก ม้า ปลาหิม (ปลาช่อน) รุ้ง (เหี้ยยว) นกยาง กา แร้ง นกเหวล (นกอินทรี) เต่าน้ำ และปลาผา (ตะพานน้ำ) ซึ่งสัตว์หรือภาพแทนสัตว์แต่ละชนิดหากดูผิวเผิน จะมีบทบาทหน้าที่เป็นเพียงเครื่องประกอบพิธีที่ทำให้พิธีกรรมมีความสมบูรณ์ตามที่ได้สืบทอดต่อกันมาเท่านั้น แต่เมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้ว สัตว์แต่ละชนิดได้แสดงความเชื่อสำคัญของผู้จัดพิธีหรือชาวบ้านที่เป็นเหตุผลสำคัญของการนำสัตว์เหล่านั้นมาใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีในพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วย จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์แต่ละชนิดที่นำมาเป็นเครื่องประกอบพิธีกับความเชื่อของกลุ่มชนในจังหวัดพะเยา อันเป็นสาเหตุของการนำสัตว์มาใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีในพิธีกรรมต่าง ๆ พบว่า

ไก่

ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ “ไก่” นับเป็นสัตว์ประเภทแรก ๆ ที่ได้รับการกล่าวถึง ทั้งนี้ อาจเป็นไปได้ด้วยเหตุผลสำคัญของระบบความคิดจากความเชื่อของชาวบ้านจังหวัดพะเยาใน 5 ประการ คือ

1. ไก่เป็นเสมือนสัตว์เลี้ยงประจำบ้านที่ทุกครัวเรือนเลี้ยงไว้ เนื่องจากเป็นสัตว์ที่เลี้ยงง่าย ผู้เลี้ยงไม่ต้องเอาใจใส่ดูแลมากนัก ที่สำคัญคือ ขยายพันธุ์ได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้น ในบ้านแต่ละหลัง แต่ละครัวเรือนจึงมีไก่เป็นจำนวนมากและถูกนำมาใช้ประโยชน์ด้วยการทำเป็นอาหาร ทั้งที่เป็นอาหารในชีวิตประจำวันและอาหารในพิธีกรรม โดยผู้เลี้ยงสามารถนำมาทำอาหารได้ในทันที มีกรรมวิธี(ที่ได้มาซึ่งเนื้อ)ที่ไม่ยุ่งยาก มีขนาดและปริมาณที่พอเหมาะกับการบริโภคในแต่ละครั้ง และที่สำคัญคือ เนื้อนุ่ม และรสชาติอร่อย

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

2. การบูชาหรือการเซ่นสรวงสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นกิจกรรมที่มนุษย์ได้กระทำมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยในการบูชาหรือเซ่นสรวงนั้น จะใช้ไก่เป็นเครื่องประกอบพิธีสำคัญในทุกพิธีมาโดยตลอด ซึ่งผลจากการเซ่นสรวงด้วยสิ่งดังกล่าว ได้ทำให้ผู้ที่เซ่นสรวงประสบความสำเร็จคือ บรรลุสมดังที่ปรารถนาเสมอมา ด้วยเหตุนี้ ชนรุ่นต่อ ๆ มาจึงได้มีวิถีปฏิบัติประการหนึ่งตามแบบอย่างบรรพบุรุษที่ได้สืบทอดต่อกันมาคือ การเซ่นสรวงสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติในพิธีกรรมต่าง ๆ จะต้องมีไก่เป็นเครื่องประกอบพิธี

3. มนุษย์มีความเชื่อว่าสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาตินั้น เป็นเสมือนสิ่งมีชีวิต หากแต่อยู่ในอีกโลก (มิติ) หนึ่งที่คู่ขนานกับโลกมนุษย์ จึงมีสภาพชีวิตและการดำรงชีวิตไม่ต่างไปจากมนุษย์โดยทั่วไป หรือมีการดำรงชีวิตเช่นเดียวกับขณะที่มีชีวิตอยู่ในอาหารที่บริโภคก็เช่นกัน ก็จะต้องมีลักษณะเช่นเดียวกับมนุษย์คือ บริโภคไก่เป็นอาหารหลัก (ประเภทเนื้อสัตว์) ดังนั้น การเซ่นสรวงสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติจึงใช้ไก่เป็นเครื่องประกอบพิธีที่สำคัญอย่างหนึ่งในพิธีกรรมต่าง ๆ

4. ความเชื่อที่หลากหลาย ซึ่งคนไทยได้รับมาทั้งโดยตรงและแฝงมากับสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งต่อทางวัฒนธรรมผ่านความใกล้ชิดทางชาติพันธุ์ อันได้แก่

4.1 การที่คนไทยกับคนจีนมีความผูกพันกันทางสังคมและวัฒนธรรมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ทำให้มีการถ่ายทอดระบบความเชื่อและความคิดระหว่างกัน ซึ่งในความเชื่อเกี่ยวกับไก่นั้น ชาวจีนเชื่อว่า ไก่เป็นสัตว์ที่มีรูปลักษณะของการผสมผสานระหว่างสัตว์มงคล 2 ชนิดคือ มังกรกับนกฟีนิกซ์ (Phoenix) ที่มีความหมายทั้งในเรื่องความสุข ความสมบูรณ์ และความสำเร็จ ชาวจีนจึงนับถือในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นสิริมงคล ในวันตรุษจีน ซึ่งเป็นวันสำคัญของชาวจีน ชาวจีนจึงใช้ไก่เป็นเครื่องประกอบพิธีอันสำคัญในการบูชา แสดงความเคารพต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเพื่อบ่งบอกเป็นนัยว่า ขอให้ได้พบเจอในสิ่งที่ใฝ่ฝันและเป็นสิริมงคล ซึ่งความเชื่อดังกล่าวได้ถ่ายทอดมายังระบบความคิดของคนไทยผ่านทางวัฒนธรรมและได้นำมาปฏิบัติกับพิธีกรรมที่มีการเซ่นสรวงสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติที่ชาวไทยเคารพนับถือด้วย

4.2 ประชากรในประเทศต่าง ๆ เช่น จีน ลาว เขมร ฯลฯ ตลอดทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ไทหลายกลุ่ม อาทิ ไทอาหม ไทแดง ไทลื้อ ไทอีสาน ไทล้านนา ฯลฯ ต่างใช้ไก่หรืออวัยวะส่วนต่าง ๆ ของไก่ในการทำนายชีวิตและเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยเชื่อว่าไก่เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้เพราะกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้ใช้ไก่เป็นเครื่องประกอบพิธีในการเซ่นสรวงสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ อันทำให้คนในกลุ่มชนเชื่อว่าไก่เป็นสัตว์ที่สามารถเป็นสื่อที่จะนำความไปสื่อสารกับสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติได้ ไก่จึงมีสถานภาพที่เหนือกว่าสัตว์ประเภทอื่นที่สามารถล่วงรู้เหตุการณ์ต่าง ๆ กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จึงจัดให้ไก่เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ใกล้ชิดสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ทั้งในบทบาทของการเป็นเครื่องประกอบพิธีเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นผู้หยั่งรู้ในฐานะผู้พยากรณ์

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิต

4.3 ความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มเกี่ยวกับความเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ของไก่ เช่น ชาวจ้วงเชื่อว่า ไก่เป็นสัตว์ที่ได้รับมอบหมายจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนฟ้าให้เป็นผู้ส่งสัญญาณว่าพระอาทิตย์จะขึ้นในตอนรุ่งเช้าด้วยการส่งเสียงร้อง (ขัน) ซึ่งเป็นการสื่อความหมายโดยนัยว่า ความมืด อันเป็นสัญญาณแห่งความไม่ชัดเจน ความคลุมเครือ ความน่ากลัว ตลอดจนความไม่ดีทั้งหลายกำลังจะหมดไป แสงสว่าง อันเป็นสัญญาณแห่งการเริ่มต้นสิ่งใหม่ ๆ ที่จะทำให้ความชัดเจนและความดีงามเกิดขึ้น และความคลุมเครือ ไม่ชัดเจนทั้งหลายจะสูญสลายหายไป ไก่จึงเป็นเสมือนสิ่งที่มีอำนาจในการเป็นผู้กำหนดสิ่งใหม่ที่ดีงามให้แก่ชีวิต

5. ด้วยวิถีการดำรงชีวิตของไก่ได้แสดงให้เห็นว่า ไก่เป็นสัตว์ที่มีความขยันขันแข็ง ตั้งแต่เช้า และกระทำการกิจอย่างต่อเนื่องด้วยความรับผิดชอบโดยไม่หยุดนิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่ไก่ที่รับภาระในการเลี้ยงลูก นับตั้งแต่การให้ความอบอุ่นแก่ลูกด้วยการกกอยู่ใต้ปีกเป็นระยะ ๆ การดูแลปกป้องภัยอันตรายต่าง ๆ ที่จะกล้ากรายลูก ตลอดจนสอนลูกให้รู้จักคุ้ยเขี่ยหาอาหารเพื่อการดำรงชีวิต ภารกิจของแม่ไก่ได้วนเวียนไปเช่นนี้ตลอดทั้งวัน ดังนั้น ไก่จึงเป็นแบบอย่างแห่งพฤติกรรมของความขยันและการเป็นบุพการีที่ให้ความรักและความเอื้ออาทรแก่ลูกด้วยการเอาใจใส่ดูแลลูกอย่างใกล้ชิดจนลูกสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ไก่จึงเป็นสัตว์ที่ได้รับการยกย่องในคุณธรรมความดี ซึ่งเชื่อกันว่าการที่บูชาสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติและมอบสิ่งดี ๆ แก่สิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ความเป็นสิริมงคลก็จะย้อนกลับและส่งผลย้อนกลับมายังผู้บูชา

หมู

หมู หรือที่เรียกอย่างเป็นทางการว่า สุกร เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่มีความผูกพันอย่างใกล้ชิดกับมนุษย์มาแต่อดีตกาลเช่นเดียวกับไก่ กล่าวคือ ทั้งหมูและไก่ต่างเป็นสัตว์มีคนในชนบทนิยมเลี้ยงไว้เป็นสัตว์ประจำบ้าน การที่นำหมูมาเป็นเครื่องประกอบพิธีในการเช่นสรวงสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาตินั้น อาจเป็นด้วยเหตุผลสำคัญ ดังนี้

ภาพ 1 หมูทั้งตัวในพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อล้านช้าง หรือพิธีดำหัวผีหอ

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

1. วิธีปฏิบัติของการบูชาหรือเซ่นสรวงสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติด้วยหมู ซึ่งได้รับการสืบทอดแนวปฏิบัติดังกล่าวจากบรรพบุรุษ ทั้งนี้ การปฏิบัติตามวิธีปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจาก

1.1 หมูเป็นสัตว์เลี้ยงในบ้าน จึงสามารถนำมาใช้ตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ได้โดยง่ายในทันที และหากจะใช้สัตว์ประเภทอื่น (ที่นอกเหนือจากไก่และหมู) จะต้องสิ้นเปลืองทั้งเวลาและค่าใช้จ่ายในการจัดหาอีก

1.2 “หมูเป็นสัตว์ที่เลี้ยงไว้เพื่อการบริโภค” เป็นจุดประสงค์หลักและชาวบ้านถือปฏิบัติมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น ในพิธีกรรมการบูชาสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ (ซึ่งเชื่อว่าสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นเสมือนสิ่งที่มีชีวิต หากแต่อยู่ในอีกโลกหนึ่งที่ขนานไปกับโลกมนุษย์) จึงเซ่นสรวงด้วยอาหาร (ประเภทเนื้อสัตว์) ที่ไม่แตกต่างไปจากอาหารของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นการเซ่นสรวงผีบรรพบุรุษ ซึ่งเคยเป็นมนุษย์มาก่อน เมื่อสิ้นชีวิตจากโลกมนุษย์และไปมีชีวิตในโลกใหม่อีกโลกหนึ่ง จึงบริโภคอาหารเช่นเดียวกับอาหารที่เคยบริโภคเมื่อครั้งมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์

1.3 บรรพบุรุษของกลุ่มชนได้ใช้หมูเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมเพื่อบูชาหรือเซ่นสรวงสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติมาโดยตลอด ซึ่งในการบูชาหรือเซ่นสรวงสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติด้วยหมู (ไม่ว่าจะเป็นหมูสุกทั้งตัว หมูดิบหรือหมูสุกเฉพาะบางส่วน หรือหมูที่นำมาปรุงเป็นอาหารแล้ว) ทุกครั้งที่ผ่านมา ล้วนอำนวยผลให้เจ้าภาพหรือเจ้าของพิธีนั้นสมปรารถนา อันได้แก่ ความสุข ความสงบเรียบร้อยในการดำเนินชีวิตของกลุ่มชนและหรือบุคคล ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ รอดพ้นจากภัยพิบัติ ตลอดจนสมหวังในสิ่งที่ต้องการ ด้วยเหตุนี้ชนรุ่นต่อ ๆ มา จึงยึดธรรมเนียมวิธีการประกอบพิธีกรรม ซึ่งรวมทั้งการบูชาหรือเซ่นสรวงสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติด้วยหมูเป็นแนวปฏิบัติสืบต่อมา

2. กลุ่มชนส่วนใหญ่รับรู้ว่ามีหมูเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความถึงความอุดมสมบูรณ์ การกินดี อยู่ดี ความมั่งคั่ง โดยตีความจากรูปลักษณ์ทางกายภาพของหมู การบูชาหรือเซ่นสรวงสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติด้วยหมู จึงเป็นความเชื่อที่ว่าผู้จัดพิธีหรือเจ้าของพิธีจะได้ผลตามความหมายของสัญลักษณ์นั้นคือ ชีวิตจะมีความอุดมสมบูรณ์ พรั่งพร้อมทั้งความสุขและทรัพย์สินเงินทอง ในขณะเดียวกัน ด้วยรูปลักษณ์ของหมูที่อ้วนกลมเกลี้ยงนั้น ทำให้กลุ่มชนมองว่าเป็นความราบเรียบ ไม่มีอะไรที่จะสะดุด แสดงถึงความราบรื่นในการทำงานและการดำเนินชีวิต ตลอดจนทั้งการประกอบกิจกรรมหรือกิจการใด ก็จะสามารถราบรื่น ปราศจากอุปสรรคขัดขวาง ซึ่งจะประสบความสำเร็จในทุกสิ่งได้โดยง่าย

ช้างเผือก

ภาพ 2 ภาพแทนช้างเผือก (ช้างปัจจัยนาค หรือปัจจัยนาเคนทร์)

การนำภาพแทนช้างเผือกซึ่งเป็นรูปจำลองมาใช้ในพิธีแห่ช้างเผือกที่ตำบลแม่เนาเรือ อำเภอมืองพะเยา จังหวัดพะเยา เป็นการนำคุณสมบัติพิเศษของช้างเผือกที่กลุ่มชนชาวจังหวัดพะเยาได้รับรู้จากวรรณกรรมพุทธศาสนา “มหาเวสสันดรชาดก” ผ่านการเทศนาของพระภิกษุในโอกาสสำคัญที่ทางวัดจัดขึ้น นั่นคือ ช้างปัจจัยนาค หรือปัจจัยนาเคนทร์ อันเป็นช้างสำคัญที่ปรากฏในกัณฑ์หิมพานต์ มาเป็นต้นแบบเพื่อนำไปสู่พิธีกรรมขอฝน กล่าวคือ ช้างปัจจัยนาค หรือปัจจัยนาเคนทร์ นอกจากจะเป็นช้างแก้วที่มีคุณลักษณะพิเศษอันเป็นมงคลและเป็นช้างคู่บารมีพระเวสสันดรแล้ว ยังมีอำนาจพิเศษที่จะบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ทำให้อาณาบริเวณที่ช้างปัจจัยนาค หรือปัจจัยนาเคนทร์อยู่นั้น มีความอุดมสมบูรณ์ เพียบพร้อมด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร จากเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับช้างปัจจัยนาค หรือปัจจัยนาเคนทร์ที่ปรากฏในมหาเวสสันดรชาดก ซึ่งพุทธศาสนิกชนชาวไทยได้สืบทอดจากพระธรรมเทศนา ทำให้กลุ่มชนได้รับรู้ว่าช้างปัจจัยนาคหรือปัจจัยนาเคนทร์ เป็นช้างเผือกที่มีอำนาจพิเศษในการบันดาลให้ฝนตก อันจะนำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์ที่จะเอื้อต่อการดำรงชีวิตให้คนในพื้นที่ได้มีความสุข จึงได้นำเอาคุณลักษณะของความเป็นช้างเผือก (สีขาว) มาสร้างเป็นรูปจำลองแล้วนำไปเป็นองค์ประกอบพิธีที่สำคัญในพิธีขอฝนที่ตำบล แม่เนาเรือ อำเภอมืองพะเยา จังหวัดพะเยา

ปลาหลิมน (ปลาช่อน)

ปลาหลิมน หรือปลาช่อนเป็นปลาน้ำจืดชนิดหนึ่งที่พบได้ในแหล่งน้ำทั่วไป คนส่วนใหญ่จะรู้จักปลาช่อนในฐานะของสัตว์น้ำที่นำมาเป็นอาหาร ปลาช่อนจึงมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก แม้แต่ในวรรณกรรมพุทธศาสนาก็มีเรื่องราวเกี่ยวกับปลาหลิมน (ปลาช่อน) ปรากฏอยู่ ดังในเนื้อหาและพิธีกรรมการการเทศน์

ภาพ 3 ภาพแทนปลาช่อน (พญาปลาช่อน)

ธรรมเนียมจรรยา (ปลาช่อน) ที่จัดขึ้นในงานประเพณีบวงสรวงหนองเล็งทราย อำเภอมะนัง จังหวัดพะเยา ซึ่งมีเนื้อหาโดยสรุปว่า ในกาลครั้งหนึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสวยพระชาติเป็นปลาช่อน บรรดาปลาน้อยใหญ่ต่างชื่นชมในคุณธรรมอันเป็นวัตรปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ จึงได้ยกย่องให้เป็น “พญาปลาช่อน” ครั้งหนึ่งได้เกิดภัยแล้ง ฝนไม่ตกตามฤดูกาล น้ำในแหล่งน้ำต่างแห้งขอด สิ่งมีชีวิตทั้งหลายล้วนได้รับความเดือดร้อน เมื่อน้ำในหนองน้ำแห้งขอด บรรดานก กาน นกอินทรี เหยี่ยว ฯลฯ ต่างบินโฉบมาจิกกินปลาน้อยใหญ่เป็นอาหาร พญาปลาช่อนเห็นเช่นนั้น ก็เกิดความสงสารและต้องการจะให้บรรดาบริวารพ้นจากอันตรายที่เกิดขึ้น จึงตั้งสัจจาธิษฐานวอนขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยขจัดทุกข์ที่เกิดขึ้นกับบริวาร ด้วยบุญญาบารมีของพญาปลาช่อนที่ได้สั่งสมมาตั้งแต่อดีตชาติ ส่งผลให้พระอินทร์ทราบด้วยญาณถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้น จึงบัญชาให้เทพที่เกี่ยวกับฟ้าฝนบันดาลให้ฝนตกตามความประสงค์ของพญาปลาช่อน หนองน้ำที่เคยแห้งขอด ก็เต็มเปี่ยมไปด้วยน้ำ นับเป็นบุญบารมีของพญาปลาช่อนที่ได้สั่งสมมา ส่งผลให้สิ่งมีชีวิตทั้งหลายต่างรอดพ้นภัยวิฤตจากการขาดแคลนน้ำในครั้งนั้นได้ (พระโสภณพัฒนาคม, 2553, หน้า 1-4) ด้วยเหตุนี้ เมื่อใดที่อำเภอมะนัง จังหวัดพะเยาประสบภัยแล้งอันเนื่องมาจากฝนไม่ตกตามฤดูกาล ชาวอำเภอมะนังจะร่วมกันจัดพิธีเทศน์ธรรมเนียมจรรยา (ปลาช่อน) ขึ้น หากแต่ในช่วงเวลาที่ผ่านมา ชาวอำเภอมะนังจะจัดพิธีเทศน์ธรรมเนียมจรรยา (ปลาช่อน) อย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี โดยจัดขึ้นในคราวเดียวกับพิธีสืบชะตาหนองเล็งทราย จึงอาจกล่าวได้ว่า ปลาช่อนเป็นภาพแทนของพญาปลาช่อนที่ชาวอำเภอมะนังได้จำลองขึ้นเพื่อให้มีบทบาทสำคัญในการทำให้ฝนตกตามฤดูกาลและในยามที่เกิดภัยแล้ง

ช้าง ม้า

ช้างและม้าเป็นสัตว์ขนาดใหญ่ที่มีปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์มาตั้งแต่อดีตกาล ในยุคสมัยที่มนุษย์ยังไม่มีเครื่องยนต์และเครื่องจักรกลเป็นเครื่องทุ่นแรง มนุษย์ได้นำช้างและม้ามาเป็นเครื่องทุ่นแรงในการประกอบกิจกรรมเพื่อการดำรงชีวิต นับตั้งแต่การใช้เป็นพาหนะในการเดินทาง การขนย้ายสัมภาระและการลากจูงสิ่งของต่าง ๆ รวมถึงเป็นพาหนะในการทำศึกสงคราม ช้างและม้าที่ปรากฏในพิธีกรรมที่ศึกษาในครั้งนี้ พบใน

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

พิธีกรรมพ่อนฝีมดผีเม็งของชาวมอญที่บ้านพระธาตุขิงแกง ตำบลพระธาตุขิงแกง อำเภอจุน จังหวัดพะเยาในขั้นตอนของการเสี่ยงทายว่าจะจัดพิธีพ่อนฝีมดผีเม็งครั้งต่อไปอีกเมื่อใด ซึ่งข้างและม้าที่นำมาใช้ในการเสี่ยงทายเป็นภาพแทนข้างและม้าที่จำลองขึ้นจากไม้จั่ว การที่กลุ่มคนที่จัดพิธีได้นำข้างและม้ามาใช้ในพิธีกรรมสำคัญของกลุ่มคนนั้น นับเป็นภาพแห่งความทรงจำจากเหตุการณ์ที่ชาวมอญต้องทำสงครามและอพยพย้ายถิ่นที่อยู่ทำให้ชาวมอญคุ้นเคยกับข้างและม้า ซึ่งเป็นพาหนะในการเดินทาง ภาพแห่งความทรงจำของชาวมอญ จึงผูกพันกับข้างและม้ามาอย่างต่อเนื่องและได้มาปรากฏในพิธีกรรมดังกล่าว

รุ่ง (เหยี่ยว) นกยาง กา แร้ง นกเหหลวง (นกอินทรี) เต่าน้ำ และปลาผา (ตะพานน้ำ)

รุ่ง (เหยี่ยว) นกยาง กา แร้ง นกเหหลวง (นกอินทรี) เต่าน้ำ และปลาผา (ตะพานน้ำ) เป็นภาพแทนของสัตว์ทั่วไปที่ปรากฏในพิธีกรรมการเทศน์ธรรมมัจฉาราชา (ปลาช่อน) ที่อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา โดยผู้จัดพิธีกรรมได้จำลองภาพแทนสัตว์ดังกล่าวด้วยวัสดุในพื้นที่คือ ไม้ประเภทต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน ภาพจำลองของสัตว์ดังกล่าวเป็นเสมือนตัวประกอบในวรรณกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อให้ผู้เข้าร่วมพิธีมองเห็นภาพเหตุการณ์ในเนื้อหาการเทศน์ธรรมมัจฉาราชา (ปลาช่อน) อย่างสมจริง และสามารถจินตนาการตามเรื่องราวที่เกิดขึ้นได้ ในขณะเดียวกัน การจำลองภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ยังเป็นการสะท้อนสภาพแวดล้อมและการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตในป่า อันเป็นระบบนิเวศตามสภาพจริงที่ผู้จัดพิธีได้รับรู้และคุ้นเคยกับภาพดังกล่าวในชีวิตประจำวันอีกด้วย

หมู หม่า ช้าง วัว ควาย เป็ด ไก่

ภาพ 4 ภาพแทนสัตว์ต่าง ๆ ในพิธีสงเคราะห์

หมู หม่า ช้าง วัว ควาย เป็ด และไก่ เป็นภาพแทนของสัตว์ที่พบเห็นในชนบททั่วไป ซึ่งผู้ประกอบพิธี สงเคราะห์ที่อำเภอภูซางได้จำลองเป็นภาพแทนขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการดำรงชีวิตของคนในชนบทที่มีความใกล้ชิดและผูกพันกับสัตว์ชนิดดังกล่าวจนสามารถให้ความไว้วางใจในการทำภารกิจสำคัญ

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

ตามทีผู้เป็นเจ้าของต้องการได้ อันได้แก่ การนำสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายออกไปให้พ้นตัวผู้เป็นเจ้าของที่กำลังประสบเคราะห์กรรม การเป็นเสมือนเครื่องบรรณาการเพื่อเป็นตัวแทนผู้เป็นเจ้าของที่กำลังประสบเคราะห์กรรมไปรับใช้สิ่งที่อำนาจเหนือธรรมชาติ อันเป็นเจตนาที่แฝงในพิธีส่งเคราะห์ที่ชาวอำเภอกุฉินารายณ์จัดขึ้น

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาพิธีกรรมพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา ตามลักษณะพิธีกรรมที่กำหนดไว้ พบว่า พิธีกรรมพื้นบ้าน จังหวัดพะเยาที่กลุ่มชนในจังหวัดพะเยาจัดขึ้น มีสัตว์ ทั้งที่เป็นสัตว์จริงและภาพแทนของสัตว์ที่ได้จำลองมาในรูปลักษณะที่แสดงถึงสัตว์ชนิดต่าง ๆ เป็นเครื่องประกอบพิธี โดยสัตว์ดังกล่าวจะมีบทบาทหน้าที่ในพิธีกรรมที่แตกต่างกันในแต่ละพิธีกรรม ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ

1. สัตว์ที่เป็นเครื่องบูชาหรือเซ่นสรวงสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นเสมือนตัวละครสำคัญในวรรณกรรม ที่นอกจากจะเป็นเครื่องบูชาหรือเซ่นสรวงเพื่อความสมบูรณ์ของพิธีกรรมแล้ว ยังมีบทบาทสำคัญทั้งในแง่ของการแสดงสัญลักษณ์และแสดงภาพเพื่อสื่อความบางประการด้วย

2. สัตว์ที่เป็นตัวประกอบเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพิธีกรรม ซึ่งเป็นเสมือนตัวละครประกอบในวรรณกรรม จะทำหน้าที่ให้เรื่องราวในวรรณกรรมมีความสมจริง สมเหตุสมผล และทำให้ผู้รับสาร (ผู้เข้าร่วมพิธี) เข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ง่ายและชัดเจนยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์ในพิธีกรรมกับความเชื่อของกลุ่มชนที่เป็นเจ้าของพิธีกรรม อันเป็นสาเหตุสำคัญของการนำสัตว์มาเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมแล้ว พบว่า การนำสัตว์ชนิดต่าง ๆ มาเป็นเครื่องประกอบพิธี เกิดจากระบบความคิดเกี่ยวกับความเชื่อของคนในกลุ่มชน ดังต่อไปนี้

1. นับแต่อดีตกาล สัตว์พื้นบ้านได้แก่ ไก่ หมู เป็นสัตว์ที่เลี้ยงไว้เพื่อการบริโภคและใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ของครอบครัว เช่น การเป็นของเซ่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ฯลฯ โดยจะเลี้ยงไว้ในบริเวณบ้าน เมื่อนำมาใช้ประโยชน์ใด ๆ ก็จะทำได้ด้วยโดยสะดวก ประหยัดทั้งเวลาและค่าใช้จ่าย

2. การใช้สัตว์พื้นบ้านเพื่อบูชาสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติในพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นวิธปฏิบัติที่บรรพบุรุษได้กระทำมาอย่างต่อเนื่อง และมักจะประสบความสำเร็จในการอ้อนวอน ร้องขอจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่

3. สิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น บรรพบุรุษของครอบครัวหรือชุมชนจะดำเนินชีวิตหลังความตายในอีกโลกหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายโลกมนุษย์ ดังนั้น อาหารที่สิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติและมนุษย์บริโภค จึงมีลักษณะไม่แตกต่างกันหรือคล้ายคลึงกัน

4. หากนำสัตว์ที่มีภูมิหลัง (ชาติกำเนิด, ประวัติความเป็นมา) ที่ดี มีสัญลักษณ์ทางความหมายในทางที่เป็นคุณ หรือมีคุณสมบัติพิเศษที่ต่างจากสัตว์ทั่วไป มาเป็นเครื่องประกอบพิธีในพิธีกรรมต่าง ๆ จะทำให้เจ้าภาพ

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิต

(เจ้าของพิธี) ได้รับผลตอบแทนที่ดีที่สุดและบรรลุนสิ่งที่ต้องการตามที่อ่อนนออน ร้องขอจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ

5. สัตว์บางชนิดที่เป็นเครื่องประกอบพิธีทำหน้าที่เสมือนองค์ประกอบของเนื้อหาพิธีกรรมที่ช่วยให้ผู้เข้าร่วมพิธีเข้าใจเนื้อหาของพิธีกรรมได้ดียิ่งขึ้น กับทั้งสะท้อนสัญญาณบางประการที่พิธีกรรมนั้นต้องการจะสื่อให้ทราบ

อภิปรายผล

ความเชื่อเป็นระบบความคิดที่เกิดจากการสืบทอดต่อกันมาจากคนรุ่นก่อน ในขณะที่เดียวกันก็อาจเกิดจากประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลได้รับ ซึ่งความเชื่อทั้ง 2 ลักษณะนี้จะฝังอยู่ในระบบความคิดและความทรงจำของมนุษย์ตลอดมา ต่อเมื่อมนุษย์ได้รับความรู้ใหม่ที่ขัดหรือแย้งกับความรู้เดิมและได้รับการพิสูจน์ว่าความรู้ใหม่เป็นความจริง ก็อาจเป็นไปได้ว่าความเชื่อเดิมจะถูกปรับเปลี่ยนหรือถูกลบเลื่อนไปจากระบบความคิดที่เป็นความทรงจำเดิม

ในเรื่องของความเชื่อดั้งเดิมที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษนั้น ไม่อาจกล่าวได้อย่างแน่ชัดว่าจะมีจุดกำเนิดหรือจุดเริ่มต้นจากบุคคลใดหรือที่ใด แต่จะกล่าวได้เพียงว่า ความเชื่อดั้งเดิมอย่างหนึ่งที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นคือ ความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยเชื่อว่าปรากฏการณ์และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุและไม่สามารถอธิบายที่มาของเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ ล้วนเป็นการกระทำของสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติที่บันดาลให้เป็นไป มนุษย์จึงพยายามแสวงหาแหล่งคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายและบันดาลให้เกิดความสุขโดยแสดงออกด้วยวิธีการต่าง ๆ นับตั้งแต่การบูชาด้วยความนอบน้อม การวิงวอนขอพร และขอความช่วยเหลือ การบนบาน รวมไปถึงการจัดพิธีกรรมอย่างเต็มรูปแบบตามที่ได้กระทำสืบทอดกันมา ด้วยเชื่อว่าเมื่อได้กระทำการดังกล่าวแล้ว จะทำให้เกิดสวัสดิมงคล รอดพ้นจากเหตุเภทภัยทั้งปวง และได้รับในสิ่งที่ปรารถนา

ในการจัดพิธีกรรมเพื่อบูชาสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาตินั้น จะมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามความเชื่อของกลุ่มชนในแต่ละพื้นที่ ถึงกระนั้นพิธีกรรมพื้นฐานที่จัดขึ้นดังกล่าว ล้วนเป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานความเชื่อที่มีมาในอดีตคือ ความเชื่อเกี่ยวกับภูตผี ความเชื่อในพระพุทธรูปศาสนา และความเชื่อในศาสนาพราหมณ์เข้าด้วยกันอย่างลงตัวและเป็นที่ยอมรับในกลุ่มชนที่จะถือปฏิบัติร่วมกันด้วยความเต็มใจ ดังเช่นพิธีกรรมพื้นฐานในจังหวัดพะเยาที่จัดขึ้น แม้ในพื้นที่ที่มีหลายกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ร่วมกัน แต่พิธีกรรมพื้นฐานที่จัดขึ้นสามารถผสมผสานความเชื่อเกี่ยวกับภูตผี ความเชื่อในพระพุทธรูปศาสนา และความเชื่อในศาสนาพราหมณ์เข้าด้วยกันได้อย่างกลมกลืน โดยความเชื่อดังกล่าวจะปรากฏให้เห็นได้ในองค์ประกอบของพิธีกรรม อันได้แก่ สารของพิธีกรรม ขั้นตอนของพิธีกรรม และเครื่องประกอบพิธีกรรม ทั้งนี้ การปรากฏของความเชื่อในองค์ประกอบของพิธีกรรมนั้น อาจปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนหรือปรากฏผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ใน

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

พิธีกรรม ในกรณีที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนนั้น จะเห็นได้จากพิธีกรรมส่วนใหญ่จะมีขั้นตอนของการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (พระรัตนตรัย เทพเจ้า ผีบรรพบุรุษ) ทั้งด้วยการแสดงการสักการะหรือกล่าวคำบูชา ตลอดทั้งขั้นตอนต่าง ๆ ของพิธีกรรมที่ยึดโยงอยู่กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ส่วนการปรากฏผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพิธีกรรม ที่อาจเป็นทั้งสิ่งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม จะต้องอาศัยการตีความเพื่อทำความเข้าใจในสิ่งที่ปรากฏนั้น จึงจะทราบความหมายที่แท้จริงที่แฝงอยู่ได้ แต่ถึงกระนั้น สิ่งที่ปรากฏในพิธีกรรม ไม่ว่าจะเป็พิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ใด ล้วนเป็สัญลักษณ์แทนสิ่งที่เป็นมงคลทั้งสิ้น ดังที่ปรากฏในงานวิจัยเรื่อง การสู่ขวัญ: พิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อที่อำเภอเชียงคํา จังหวัดพะเยา ของ เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์ (2555) ที่พบว่า เครื่องประกอบพิธีที่สำคัญในพิธีสู่ขวัญของชาวไทลื้อ อำเภอเชียงคํา จังหวัดพะเยา มี 2 อย่างคือ ชันตั้งครุ และชันบายศรี โดยมีสิ่งของต่าง ๆ บรรจุอยู่ในชันดังกล่าวล้วนเป็สัญลักษณ์แทนสิ่งที่เป็นมงคลทั้งสิ้น ซึ่งในพิธีกรรมพื้นบ้าน จังหวัดพะเยาก็มีสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมที่แสดงถึงความเป็นสิริมงคลด้วยเช่นกัน อาทิ

1. การนำสาระหรือแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาเป็นสื่อในพิธีกรรม ดังปรากฏในพิธีกรรมพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา 2 พิธี คือ พิธีแห่ช้างเผือก และพิธีเทศน์ธรรมมัจฉาราช (ปลาช่อน) โดยพิธีกรรมดังกล่าวได้นำสัญลักษณ์ที่ปรากฏในชาดก อันเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอดีตชาติ คือ ช้างปัจจัยนาค (ปัจจัยนาเคนทร์) และปลาช่อน มาเป็นเครื่องประกอบพิธีในพิธีขอฝนคือ พิธีแห่ช้างเผือก และพิธีเทศน์ธรรมมัจฉาราช (ปลาช่อน) ตามลำดับ ซึ่งนับเป็สิริมงคลอย่างยิ่งแก่คนในชุมชนแม่เนาเรือและชุมชนแม่ใจ จังหวัดพะเยาที่ได้ผูกโยงวิถีปฏิบัติของคนในชุมชนกับเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอดีตชาติได้อย่างกลมกลืนและชัดเจน

2. การใช้เครื่องประกอบพิธี (เครื่องบูชา, เช่นสรวง) ที่มีความหมายในทางที่เป็นมงคลหรือเป็นไปในทางที่ผู้จัดพึงประสงค์ ดังที่พรพรรณ จันทโรนานนท์ (2537, น. 47) อธิบายว่า การเซ่นไหว้เทพเจ้าด้วยสิ่งของหรืออาหารที่มีความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง สิ่งนั้นก็จะสนองกลับเข้ามาสู่ผู้กราบไหว้ด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ ชาวจีนจึงแสวงหาสิ่งของเซ่นไหว้ที่มีเสียงพ้องกับคำที่เป็นสิริมงคลหรือมีความหมายมงคลเท่านั้น ซึ่งสิ่งที่พบ อันเป็นข้อสังเกตประการหนึ่งในพิธีกรรมพื้นบ้านจังหวัดพะเยาคือ ในทุกพิธีกรรม จะมีสัตว์ในพิธีกรรมคือ ไก่ เป็นเครื่องประกอบพิธีในการบูชาหรือเซ่นสรวงสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากไก่ออกจากจะเป็นสัตว์เลี้ยงพื้นบ้านที่ทุกครัวเรือนเลี้ยงไว้ โดยมีขนาดที่พอเหมาะในการนำมาบริโภคหรือใช้ประโยชน์ในแต่ละครั้ง อีกทั้งนำมาใช้ประโยชน์ได้ง่ายเพราะประหยัดทั้งเวลาและค่าใช้จ่ายแล้ว ไก่ยังเป็นสัตว์ที่มีความพิเศษทั้งด้านคุณลักษณะและคุณสมบัติที่ได้รับการกล่าวขานกันว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจลึกลับซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่ม อาทิ กะเหรี่ยง ไทลื้อ ไทอาหม ชาวไทยในภาคอีสาน ฯลฯ ใช้ไก่ (อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของไก่) เป็นสัตว์ทำนายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ดังปรากฏในงานวิจัยหลายเรื่อง อาทิ งานวิจัยเรื่อง ผีปู่ตา: ประเพณีและพิธีกรรมของชาวมหาสารคาม ของ สิปปีย์ ชยานุสาสนี จันทรดอน ทรงคุณ จันทรจร และระพี

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

พันธ์ ศิริสัมพันธ์ (2561) งานวิจัยเรื่อง ตำราการทำนายด้วยกระดูกไก่ บ้านห้วยน้ำขุ่น อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ของ พลพัฒน์ ปรพัฒน์ทอง (2549) ฯลฯ การที่กลุ่มชนในจังหวัดพะเยาใช้ไก่เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมในการเช่นสรวงสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติที่เคารพศรัทธา จะทำให้พิธีกรรมที่จัดขึ้นมีความเป็นสิริมงคลแก่ผู้จัดและผู้เข้าร่วมพิธี ตลอดทั้งมีความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ อันจะเป็นพลังอันยิ่งใหญ่ในการบันดาลให้เกิดสัมฤทธิ์ผลตามจุดมุ่งหมายของพิธีกรรมอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม การประกอบพิธีกรรมพื้นบ้านในจังหวัดพะเยา ยังมีสัตว์อีกหลายชนิดที่เป็นเครื่องประกอบพิธี ทั้งที่เป็นเครื่องบูชาหรือเครื่องเช่นสรวง และทำหน้าที่เป็นตัวประกอบเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพิธีกรรม ซึ่งสัตว์ที่นำมาใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีดังกล่าว ล้วนเป็นสัตว์พื้นบ้านในชุมชนที่ผูกพันกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในอดีตกาล เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย สุนัข ฯลฯ โดยในพิธีกรรมจะปรากฏทั้งที่เป็นสัตว์จริงและภาพแทนสัตว์ที่จำลองมาด้วยวัสดุท้องถิ่น สัตว์ดังกล่าวล้วนเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายแฝงอยู่ จึงอาจกล่าวได้ว่า การนำสัตว์ต่าง ๆ มาใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมนับเป็นภูมิปัญญาอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่ต้องการจะสื่อความบางประการผ่านพิธีกรรมอันเป็นวิถีส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิตเพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ทราบถึงระบบคิดหรือความเชื่อของคนในอดีต กับทั้งฉายภาพการดำเนินชีวิตในอดีตให้คนรุ่นต่อ ๆ มาได้รับรู้เพื่อธำรงคุณลักษณะแห่งความเป็นกลุ่มชนไว้ให้คงอยู่สืบไป

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากพิธีกรรมพื้นบ้านเป็นหนึ่งในวิถีชีวิตของกลุ่มชนในทุกพื้นที่ที่คนในพื้นที่มีความผูกพันและได้ประสบตลอดทั้งชีวิต พิธีกรรมพื้นบ้านจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจที่จะศึกษาตัวบทของพิธีกรรม ทั้งในเรื่องขั้นตอนของพิธีกรรม ภาษาในพิธีกรรม และเครื่องประกอบพิธีกรรม เพื่อวิเคราะห์รูปลักษณะ ความหมายและหรือสัญลักษณ์ที่แฝงอยู่ อันจะทำให้ทราบถึงจุดประสงค์ที่แท้จริงของพิธีกรรม ระบบคิดและความเชื่อของผู้กำหนดพิธีกรรม โดยอาจศึกษาภาพรวมของทุกพิธีกรรมพื้นบ้านในชุมชนเดียวกัน หรือศึกษาเปรียบเทียบพิธีกรรมพื้นบ้านพิธีเดียวกันในหลายพื้นที่ ในขณะเดียวกัน ก็อาจศึกษาพลวัตของพิธีกรรมพื้นบ้านนั้น ๆ เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยและสาเหตุที่ทำให้ระบบคิดและความเชื่อของพิธีกรรมพื้นบ้านนั้นเปลี่ยนแปลงไป

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

เอกสารอ้างอิง

- กิ่งแก้ว อรรถากร. (2527). “ลักษณะพิธีกรรมในสังคมไทย” ใน **ไทยคดีศึกษา: อารยธรรม**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์. (2555). **การสู่ขวัญ : พิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทยลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา**. งานวิจัย, มหาวิทยาลัยพะเยา, พะเยา.
- พรพรรณ จันทโรนานนท์. (2537). **ฮก ลก ซิ่ว: โขก ลาก อายูยีน**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : มติชน.
- พระโสภณพัฒนโมดม. (2553). **ประวัติความเป็นมาและขั้นตอนการเทศน์ธรรมมัจฉราชา (ปลาช่อน)**. พะเยา: เทศบาลตำบลแม่ใจ.
- พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง. (2549). **ตำราการทำนายด้วยกระดูกไก่ บ้านห้วยน้ำขุ่น อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย**. เชียงราย: สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
- สนั่น ธรรมธิ. (2554). **สัตว์เมืองเหนือ ความเชื่อโบราณ**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์นันทกานต์กราฟิคการพิมพ์.
- สิบปีย์ ชยานุสาสนี จันทร์ดอน ทรงคุณ จันทจร และระพีพันธ์ ศิริสัมพันธ์. (2561). ฝี่ปูตา: ประเพณีและพิธีกรรมของชาวมหาสารคาม. **วารสารช่อพะยอม**, 29(1), 115-240.